

Književnost.

Dr. Fr. Kidrič: **Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije** v poročilih dunajskega policijskega arhiva. (Ponatis iz Rada jugosl. akademije znanosti i umjetnosti. Knj. 206. U Zagrebu 1915.)

Dobe se resni zgodovinarji, ki vpliva framasonstva na svetovne dogodke ne priznavajo. In vendar se ne dá več dvomiti, da ima loža v vseh državah svoje kremplje vmes, zlasti pa v tej svetovni vojni. Poznati bistvo in cilje te organizacije je pač dolžnost vsakega izobrazenca. Pri nas v Avstriji je leta 1897. nekaj odličnih katoliških zgodovinarjev in politikov priredilo na Dunaju 12 predavanj o prostozidarstvu v Avstro-Ogrski (izšla so pozneje kot knjiga: Dr. Hugo Walther: Die Freimaurerei Österreich-Ungarns, Herder, Wien, 1897, K 3-60). Med drugimi članki nahajamo ondi tudi sestavek Buquoy-ev: Von Kaisers Franz Verbot der Logen bis 1848. Kdor ima omenjeno knjigo, bo sedaj s Kidričevo razpravo lahko prav temeljito razširil svoje poznanje lože iz dobe cesarja Franca, zlasti z ozirom na južne dežele. Iz teh-le mest framasone nam je pisatelj obelodanil: iz Dubrovnika, Karlovca, Kotor, Makarske, Reke, Splita, Šibenika in Zadra. Kakor dandanes, tako so se framasoni tudi pred 100 leti skrivali v temo in noč; ta sestavek nam jih na podlagi virov in listin razkriva. Nekaj nad 250 imen izvemo iz teh list. Pisatelj k temu pripominja (str. 52.): »Če drži podmena, da je bila velika večina teh nad 250 mož res med francosko-ilirskimi framasoni, se mora konstatirati, da je imelo framasonstvo za Ilire nenavadno privlačno silo. Kaj je temu v višji meri pripomoglo: ali zgovornost Francozov ali radovednost Ilircev, je danes težko določiti; vsiljuje pa se misel, da so Francozi imeli jasen načrt, privabiti ložam čim več domačinov, s čimer se podčrtuje tudi domneva, da so šli cilji dela v francosko-ilirskih ložah preko oficialnih framasonskih trditev.« Zanimiva je tudi ta-le Kidričeva opazka (str. 58.): »Da bi se bilo v francosko-ilirskih ložah obogatilo domače slovensko ali hrvaško slovstvo, pa ni posebno verjetno: obredni jezik ljubljanske in pač tudi karlovške lože je bila francoščina, ostalih lož pa francoščina in laščina, in teh dveh jezikov so se posluževali pač tudi Iliri, ako so hoteli napisati za ložo pesem ali razpravo.« »Prosto ljudstvo se s francosko-ilirskimi framasoni vključilo njihovi priznani dobroti ni sprijaznilo.« (Str. 60.)

J. D.

Dr. Fr. Ilešič: **Rajska ptica.** (Preštampano iz XX. knjige »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena.«) U Zagrebu, 1915. — Kdo pri nas ne pozna ljubke Valjavčeve pesmi »od nebeške gloriije«?

Stoji, stoji tam samostan,
menih je v njem, ki leto in dan

premišljal je samo le-tó,
kako v nebesih je lepo...

Valjavec je pesem slišal od svoje stare matere, ki jo je istotako čula od matere ali babice... Kako daleč naj gremo nazaj? Prof. Ilešič dokazuje, kako so pridigarji 15. in 16. stoletja pogosto rabili ta motiv v pridigah o veselju nebeškem. Misli pa, da je motiv predkrščanski (grški? Amor in psiha?) in je v krščanski dobi dobil sedanje lice. Dr. Ilešič zasleduje pravljico na vse strani, kamor le more; v hrvaški poeziji sta jo porabila Vraz in Trnski, v ruski Karamzin, v češki poleg dveh starejših (Jan z Hvězdy, † 1853, in Vladimir Štátný) tudi Jaroslav Vrchlický.

J. D.

Dr. Gregorij Pečjak: **O cerkveni pesmi.** 1915. Založil kn.-šk. ordinariat. Tisk Kat. tiskarne v Ljubljani. Str. 29. — Namen knjižice je: naše pesnike navdušiti za versko liriko, in sicer tako, ki bi bila obenem pripravna za uglasbljenje. Pred vsem potrebujemo evharističnih in Marijinih pesmi. Pisatelj, — ki govori iz dolgotrajne izkušnje, — stavi jako resne in tesne zahteve na cerkveno pesem, takó glede vsebine (boži molitev!), kakor glede oblike in tehnike sploh. Držeč se načela, da se tudi iz napak lahko učimo, navaja precejšnje število svarilnih zgledov. Vendar pa naj bi brošurico prečital vsak pesnik-začetnik; zlatih naukov najde v njej iz poetike sploh: o blagogsajju, o ritmu, rimi, kitici.

J. D.

Izobraževalna knjižnica. IV. zvezek. Ponatis iz »Gorenjca«. Kranj, 1915. Izdaja, zalaga in tiska »Tiskovno društvo« v Kranju. Str. 64. Cena 40 vin. — Upravništvo »Gorenjca« naznanja na letaku, ki je knjigi priložen, da je izdajanje »Gorenjca« oblastveno zabranjeno in da razpošilja to knjigo kot majhno odškodnino za ustavljeni list. **Majhno odškodnino?** Skromnost, ki gleda iz tega pridevnika, ni bila še nikoli tako upravičena, če se ta quidproquo sploh še sme imenovati odškodnina. — Knjiga obsega dve povestici ter dve strani smešnic. »Zadnja luteranka, prizor iz leta 1615.«, ki ga je spisal P. Bohinjec, je zgodovinska novela in pripoveduje o begu zadnje luteranke s Kranjskega ter se vrši leta 1615. — Druga novela »Njene oči«, ki jo je napisal P. Mubi (menda tudi P. Bohinjec) se godi v najnovšem času in se nanaša na oči kobile Iskerce, obravnava pa tudi socialno vprašanje, če sem črtico prav razumel.

I. C.

Presveta Evharistija. Molitvenik v spomin na XXIII. evh. kongres na Dunaju l. 1912. Sestavil dr. G. R., duhovnik krške škofije. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. 1915. Ta molitvenik obsega uvod (2 str.), mnogovrstne razprave o presv. evharistiji (str. 1—146) ter običajne molitve. Jedro molitvenika so str. 5—146.

Lahko rečemo, da je s to knjižico podala Družba Slovencev zelo lep, zelo dragocen dar. Kar so najboljši govorniki, najbolj učeni in pobožni možje, škofje in prelati, na kongresu govorili in razmotrivali, to imamo zbrano v tej knjižici, podomače povedano, v lepi slovenščini. »Kazalo« bi bilo pa lahko bolj natančno sestavljeno, da bi človek takoj videl, katere razprave so sprejete; in zakaj so samo pri razlagi sv. maše označena imena govornikov (škofje † Hittmair, Napotnik in grof Huyn)? Kaj ne bi bilo zanimivo, ohraniti tudi imena drugih? Dà, prelepe so besede, da je Evharistija vez edinosti in ljubezni med vsemi narodi, pa žal, da so samo — besede. Žal pa tudi, da od toliko lepih mo-

litvenikov, ki jih Družba tiska leto za letom, jih takó malo ostane v rokah našega naroda! To poskušajo so doživeli naši vojni kurati, ki pri večini slovenskih vojakov niso našli sploh nobenega molitvenika. (Primeri neki dopis g. kurata J. Hafnerja v »Gorenjcu« l. 1915.) Kam vse gre? Ali ne bi kazalo štediti? raje vezane molitvenike razpošiljati, pa samo vsako drugo leto? In ne tako menjavati; Cerkev ima en missale blizu 2000 let, Družba pa že ne vé, kje bi izteknila še kak nov molitvenik in nove formulare za molitve. Ali ji ni znan pregovor: non multa, sed multum? Rajše manj, pa tisto trdnovezano!

I. D.

To in ono.

Naše slike.

»Dom in Svet« št. 3—4. prinaša šest reprodukcij grafične umetnosti, in sicer pet ujedkovin (radirung) in en kamnotisk (litografijo). Izza srede 19. stoletja so se grafična sredstva zelo pomnožila, reprodukcijske tehnike so danes kaj raznovrstne. Dadó se pa vse reducirati na tri osnovne tehnike: izdolbeni tisk, vdolbeni tisk ter tisk na ploskvi.

Prva tehnika obstoji v tem, da se slika, ki naj se reproducira, izdolbe iz tiskarske plošče; plošča se prevleče z barvo in pri pomnoževanju odtiskuje na papir vse vzbokline, medtem ko ostanejo globine svetle. Na ta način so izvršeni na pr. lesorezi.

Mogoče je tudi ravnati ravno obratno: zareze in globine napolniti z barvo, katero oddajajo na papir, medtem ko ostane višja ploskev brez nje in odtiskuje svetla mesta. Na ta način so izdelane ujedkovine. Bakrena plošča se prevleče z mehko, voščeno plastjo; v to zariše umetnik z iglo risbo, tako da segajo zarezane črte do bakrene plošče. Risba je torej v voščeni plasti, s katero je plošča prevlečena, ne na plošči sami. Nato se dene tako pripravljena plošča v solitrno kislino, ki v zarezah pride do bakra in ga razje, medtem ko ostane ostala ploskev, ki jo pokriva voščena plast, nedotaknjena. Ko se odstrani zgornja plast, more umetnik še s takozvano mrzlo iglo ploščo samo obdelovati; z njo izreže tista mesta, ki so svetlobno najgloblja, in doseže krepke, težke sence. Na Rembrandtovem »Velikem ozdravljanju bolnikov« vidimo zlasti na levi strani ujedkovine v ospredju, kako se rabi »mrzla igla«; energične zareze, ki se tako krepko odbijajo od svetlobnih partij, so njeno delo.

In slednjč se dá slika reproducirati še s pomočjo gladke ploskve. To je tehnika kamnotiska. Risba se prenese z mastnimi tintami ali kredami na kamen. Nato se kamen prevleče s tiskarskim črnilom, ki je tudi mastno in se prime samo poslikanih, mastnih mest plošče. Za primer prinašamo »Jezdece« René Beeha.

Rembrandtov »Faust« (pril. 7.) je nastal, kakor sodijo, l. 1654. Bilo je že dvanajst let po smrti njegove Saskie. Njen dobri duh ni več vel v njegovi hiši. Velikansko premoženje (40.000 goldinarjev), ki mu ga je

bila zapustila, se je izgubljalo, dolgovi so rasli, bližaj se je finančni polom, začenjale so se denarne pravde. Rembrandt je bil še v polni moči, toda godile so se z njim važne izpremembe. Postajal je resen in mračen, kakor se je umikala svetloba z njegovih slik. Kolika razlika je med njegovim »Faustom« in »Ozdravljanjem bolnikov« (pril. 8.), ki je nastalo prej, še v slikarjevih dobrih časih! Tu prizor poln dramatične moči, zunanega življenja, gibanja in dogajanja, tam tihi stavec Faust, sam s svojimi mislimi in prikaznimi.

Od l. 1650. je Rembrandt živel s svojo nekdanjo dekle Hendrickje Stoffels; poročiti se ni hotel z njo, da ne izgubi polovice premoženja, ki mu ga je zapustila prva žena Saskia. Naročniki in sorodniki so to razmerje nekaj let mirno trpeli, dokler ni cerkveni konzistorij poklical Hendrikjo predse, jo pokaral zaradi njenega nelegalnega razmerja in ji prepovedal obhajilo. Bilo je to l. 1654., ko je nastal »Faust«.

Faust sedi v svoji sobi, sredi učenjaške navlake, truden misli in življenja, obupani filozof, ki je vse dni iskal resnice in prave modrosti, pa je ni našel. Goethe je popisal v svojem delu isti hip; tisti trenutek, ko Faust nagne kupico strupa. Tedaj se je oglasil nevidni kor:

Christ ist erstanden!
Freude dem Sterblichen,
den die verderblichen,
schleichenden, erblichen
Mängel umwanden.

— — —
Reisset aus Banden
Freudig euch los! ...
Euch ist der Meister nah,
Euch ist er da!

Rembrandtovemu »Faustu« se prikaže v težki uri samotnega obupa mistično znamenje, svetla prikazen v temi njegove sobe. Ni vse razumljivo, kar vidi, toda v sredi solčnega fantoma bere črke I N R I in stari skeptik strmeč vstaja. To je čisto nova misel v njegovem sistemu, ne more je sprejeti meni nič, tebi nič; ko je vstal, se je oprl s pestmi ob mizo, kakor je najbrže imel navado pri disputacijah...